

## ΕΝΟΤΗΤΑ 4<sup>η</sup>

### 1.ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

→ Βασικό στοιχείο σ' ένα κείμενο αποτελεί η **πρόταση**.

- Τα **κύρια μέρη** μιας πρότασης είναι:

α. **Η ΟΝΟΜΑΤΙΚΗ ΦΡΑΣΗ (ΟΦ)**, η οποία περιέχει το ουσιαστικό.

πχ. **Ο ήλιος(ΟΦ)** λάμπει / **Το Υπουργείο Υγείας(ΟΦ)** συνέταξε διατροφικές οδηγίες

β. **Η ΡΗΜΑΤΙΚΗ ΦΡΑΣΗ (ΡΦ)** που περιέχει:

1. Το **ρήμα** πχ. Πολλοί γονείς **δε διαφωνούν (ΡΦ)**

2. Το **ρήμα** και μια ονοματική φράση

πχ. Οι άνθρωποι **δεν εφαρμόζουν τους κανόνες καλής διατροφής**

**Προσοχή!** Μια ονοματική φράση μπορεί να είναι μέρος μιας ρηματικής φράσης.

πχ. Οι άνθρωποι (ΟΦ) [ **δεν εφαρμόζουν (τους κανόνες καλής διατροφής = ΟΦ)** ] ΡΦ

- Οι **μορφές** της ονοματικής φράσης είναι:

α. η **απλή**, η οποία περιλαμβάνει άρθρο και ουσιαστικό

πχ. **Το παιδί (ΟΦ)** κοιμάται

β. η **διευρυμένη** μορφή, όπου το ουσιαστικό συνοδεύεται από άλλα μέρη του λόγου (επίθετο, κτητική αντωνυμία, απόλυτο ή τακτικό αριθμητικό, ένα άρθρο, ονοματική πρόταση).

πχ. **Τα υγιή άτομα (ΟΦ)** δε χρειάζονται διατροφικά συμπληρώματα / Ήρθε **ο πατέρας μου (ΟΦ)**

**Πέντε μαθητές(ΟΦ)** θα βραβευσθούν/ **Η μέχρι τώρα έρευνα(ΟΦ)** απέβη άκαρπη/

**Ο Πέτρος, ο φίλος του Κώστα,(ΟΦ)** είχε χθες ένα ατύχημα /

**Ο φιδίσιος δρόμος της καθόδου,(ΟΦ)** που οδηγεί στους νότιους παραλιακούς οικισμούς.....

- **Απαραίτητο συστατικό** μιας ονοματικής φράσης είναι το ουσιαστικό.

Στη θέση του ουσιαστικού μπορούμε να συναντήσουμε:

1. μια **αντωνυμία**, πχ. Σίγουρα δε φταίμε μόνο **εμείς!**

2. ένα **επίθετο**, πχ. Οι **πλούσιοι** έχουν δύναμη.

3. ένα **αριθμητικό**, πχ. **Τρεις** μπήκαν στο σπίτι.

4. άλλο **μέρος του λόγου**, πχ. **Το πήγαινε έλα** μ' ενοχλεί.

5. Μια δευτερεύουσα ονομαστική πρόταση, πχ. Όποιος δεν ακολουθεί τις οδηγίες του γιατρού υποφέρει.

- Η ονομαστική φράση μέσα σε μια πρόταση μπορεί να λειτουργήσει ως:

1. **Υποκείμενο** του ρήματος, δηλαδή μια λέξη ή φράση σε ονομαστική πτώση που δηλώνει ποιος ενεργεί ή ποιος δέχεται μια ενέργεια ή ποιος βρίσκεται σε μια κατάσταση (πχ. Το τσιγάρο βλάπτει την υγεία)

2. **Κατηγορούμενο του υποκειμένου** σε ονομαστική (πχ. Η πρόσληψη γάλακτος είναι μέτρια), ή ως **κατηγορούμενο του αντικειμένου** σε αιτιατική (πχ. Οι κάτοικοι του Άργους εξέλεξαν τον κ. Χ. δήμαρχο)

3. **Αντικείμενο**, δηλαδή το πρόσωπο ή το πράγμα στο οποίο μεταφέρεται η ενέργεια του ρήματος, σε γενική (πχ. Ο Μιχάλης μοιάζει του πατέρα) ή σε αιτιατική (πχ. Τα ελληνικά γεύματα περιλαμβάνουν ποσότητες ψωμιού)

4. **συμπλήρωμα πρόθεσης**, εξαρτάται δηλαδή από μία πρόθεση σε πτώση γενική ή αιτιατική (πχ. Οι διατροφικές οδηγίες απεικονίζονται με τη μορφή τριγώνου)

5. **συμπλήρωμα ουσιαστικού** (πχ. Η κατανάλωση ψαριών είναι συνάρτηση της απόστασης από τη θάλασσα).

## 2. ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ

1. Το επίθετο **λειτουργεί** ως επιθετικός προσδιορισμός και δίνει μια μόνιμη ιδιότητα στο ουσιαστικό που συνοδεύει, πχ. Οι **παιδικοί** έρωτες δεν έσβησαν ποτέ.
2. Το επίθετο **συμφωνεί** κατά γένος, αριθμό και πτώση με το ουσιαστικό που προσδιορίζει, πχ. Οι **μισές** φέτες του πορτοκαλιού μες στο σιρόπι έμοιαζαν με τον ήλιο που έδυε εκείνα τα **κυριακάτικα** απογεύματα.
3. Ένα επίθετο μπορεί **να αντικαταστήσει** ένα ουσιαστικό και να παίξει το ρόλο του, πχ. Χορέψαμε **καλαματιανό** (χορό), **Οι νέοι** (άνθρωποι) διασκεδάζουν.

Ως επιθετικοί προσδιορισμοί χρησιμοποιούνται, εκτός από τα επίθετα και άλλες λέξεις, όπως:

-**αντωνυμίες**, πχ. **Τέτοια** συμπεριφορά δεν την περίμενε.

-**αριθμητικά**, πχ. Έφαγε **δύο** μήλα.

-**μετοχές**, πχ. Πολλοί σήμερα προτιμούν το έτοιμο από το **μαγειρεμένο** φαγητό.

-**ουσιαστικά που δηλώνουν ηλικία, επάγγελμα, εθνικότητα**,

πχ. **Γριά** γυναίκα κι ακόμη δουλεύει σκληρά / **Γιατρός** άνθρωπος και να φοβάται τις αρρώστιες / Η εφεύρεση αυτή πραγματοποιήθηκε από **Έλληνες** επιστήμονες.

-**ονόματα γεωγραφικών ή χρονικών όρων ή φυσικών φαινομένων**, πχ. Το αεροπλάνο πέταξε πάνω από το **Αιγαίο** πέλαγος / Μα θα δουλέψετε **Κυριακή** μέρα! / Φύσηξε **βοριάς** αέρας.

-**επιρρήματα με το οριστικό άρθρο μπροστά τους**, πχ. Άνοιξε το **κάτω** συρτάρι.

-**εμπρόθετα** (κυρίως με τις προθέσεις **από, για, με, χωρίς**),

πχ. Της χάρισε μια μπλούζα **από μετάξι** (μεταξένια) / Πήρε άδεια **για μια εβδομάδα** (εβδομαδιαία) / Ένας άνθρωπος **χωρίς πείρα** (άπειρος).

### 3. ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

Ουσιαστικά λέγονται οι λέξεις που φανερώνουν: πρόσωπο (ο πατέρας), ζώο (το άλογο), πράγμα (η καρέκλα), ενέργεια (το τρέξιμο), κατάσταση (η χαρά), ιδιότητα (η εξυπνάδα).

**Τα κύρια γνωρίσματα των ουσιαστικών** είναι το **γένος** (αρσενικό, θηλυκό και ουδέτερο), ο **αριθμός** (ενικός, πληθυντικός) και η **πτώση** (ονομαστική, γενική, αιτιατική, κλητική).

Με κριτήριο την κατάληξη τα ουσιαστικά διακρίνονται σε :

**α. Τρικατάληκτα:** έχουν τρεις διαφορετικές καταλήξεις στις βασικές πτώσεις τόσο στον ενικό όσο και στον πληθυντικό αριθμό. (ο κυνηγ-ός, του κυνηγ-ού, τον κυνηγ-ό, οι κυνηγ-οί, των κυνηγ-ών, τους κυνηγ-ούς)

Τα τρικατάληκτα ουσιαστικά είναι ισοσύλλαβα.

**β. Δικατάληκτα:** έχουν δύο διαφορετικές καταλήξεις στις βασικές πτώσεις (ονομαστική, γενική, αιτιατική) του ενικού και του πληθυντικού αριθμού (ο κανόν-ας, του κανόν-α, τον κανόν-α, οι κανόν-ες, των κανόν-ων, τους κανόν-ες )

**Τα δικατάληκτα ουσιαστικά ανάλογα με τον αριθμό συλλαβών ανά πτώση διακρίνονται σε:**

1. **Ισοσύλλαβα:** έχουν τον ίδιο αριθμό σε όλες τις πτώσεις (ο μαθητ-ής, του μαθητ-ή, το μαθητ-ή, οι μαθητ-ές, των μαθητ-ών, τους μαθητ-ές)

2. **Ανισοσύλλαβα:** εμφανίζουν μια επιπλέον συλλαβή σε μία τουλάχιστον πτώση (ο λεκές-οι λεκέδες)

| ΤΡΙΚΑΤΑΛΗΚΤΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ (ΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ) |                          |
|--------------------------------------|--------------------------|
| Αρσενικά                             | Θηλυκά                   |
| ΔΙΚΑΤΑΛΗΚΤΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ               |                          |
| ΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ                           | ΑΝΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ             |
| Αρσενικά-Θηλυκά-Ουδέτερα             | Αρσενικά-Θηλυκά-Ουδέτερα |

## Η ΚΛΙΣΗ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

### 1. Η κλίση των αρσενικών

| Είδος | Καταλήξεις | Παραδείγματα |
|-------|------------|--------------|
|-------|------------|--------------|

#### Α. ΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ

|               |                               |                                    |                                    |
|---------------|-------------------------------|------------------------------------|------------------------------------|
| Οξύτονα       | -ός -οί<br>-ή -ές             | ουρανός<br>νικητής                 | ουρανοί<br>νικητές                 |
| Παροξύτονα    | -ης -ές<br>-ας -ες<br>-ος -οι | ναύτης<br>αγώνας, ταμίας<br>δρόμος | ναύτες<br>αγώνες, ταμίες<br>δρόμοι |
| Προπαροξύτονα | -ας -ες<br>-ος -οι            | φύλακας<br>άγγελος/αντίλαλος       | φύλακες<br>άγγελοι/αντίλαλοι       |

#### Β. ΑΝΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ

|               |                                       |                                |                                      |
|---------------|---------------------------------------|--------------------------------|--------------------------------------|
| Οξύτονα       | -άς -άδες<br>-ές -εδες<br>-ούς -ούδες | σφουγγαράς<br>καφές<br>παππούς | σφουγγαράδες<br>καφέδες<br>παππούδες |
| Παροξύτονα    | -ης -ηδες                             | νοικοκύρης                     | νοικοκύρηδες                         |
| Προπαροξύτονα | -ης -ηδες                             | φούρναρης                      | φουρνάρηδες                          |

#### Γ. ΑΝΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ ΜΕ ΔΙΤΠΛΟ ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟ

|         |         |             |                                |
|---------|---------|-------------|--------------------------------|
| Οξύτονα | -ής -ές | πραματευτής | πραματευτές<br>(πραματευτάδες) |
|---------|---------|-------------|--------------------------------|

### 2. Η κλίση των θηλυκών

| Είδος | Καταλήξεις | Παραδείγματα |
|-------|------------|--------------|
|-------|------------|--------------|

#### Α. ΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ

|               |                  |                    |                       |
|---------------|------------------|--------------------|-----------------------|
| Οξύτονα       | -ά -ές<br>-ή -ές | καρδιά<br>ψυχή     | καρδιές<br>ψυχές      |
| Παροξύτονα    | -α -ες<br>-η -ες | ώρα/ελπίδα<br>νίκη | ώρες/ελπίδες<br>νίκες |
| Προπαροξύτονα | -α -ες<br>-η -ες | θάλασσα/σάλπιγγα   | θάλασσες/σάλπιγγες    |
| Κύρια ονόματα | -ώ -<br>-ω -     | Αργυρώ<br>Φρόσω    | —<br>—                |
| Αρχαιοκλίτα   | -η -εις          | σκέψη/δύναμη       | σκέψεις/δυνάμεις      |

|  |         |           |           |
|--|---------|-----------|-----------|
|  | -ος -οι | διάμετρος | διάμετροι |
|--|---------|-----------|-----------|

## B. ΑΝΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ

|         |                        |                  |                        |
|---------|------------------------|------------------|------------------------|
| Οξύτονα | -ά -άδες<br>-ού -ούδες | γιαγιά<br>αλεπού | γιαγιάδες<br>αλεπούδες |
|---------|------------------------|------------------|------------------------|

### 3. Η κλίση των ουδετέρων

| Είδος           | Καταλήξεις                 | Παραδείγματα               |                            |
|-----------------|----------------------------|----------------------------|----------------------------|
| Α. ΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ   |                            |                            |                            |
| Οξύτονα         | -ό -ά<br>-ί -ιά            | βουνό<br>παιδί             | βουνά<br>παιδιά            |
| Παροξύτονα      | -ι -ια<br>-ο -α<br>-ος -η  | τραγούδι<br>πεύκο<br>μέρος | τραγούδια<br>πεύκα<br>μέρη |
| Προπαροξύτονα   | -ο -α<br>-ος -η            | σίδερο/πρόσωπο<br>έδαφος   | σίδερα/πρόσωπα<br>εδάφη    |
| Β. ΑΝΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ |                            |                            |                            |
| Οξύτονα         | -ως -ώτα                   | καθεστώς                   | καθεστώτα                  |
| Παροξύτονα      | -ας -ατα<br>-μα -ματα      | κρέας<br>κύμα              | κρέατα<br>κύματα           |
| Προπαροξύτονα   | -μα -ματα<br>-σιμο -σίματα | όνομα<br>δέσιμο            | ονόματα<br>δεσίματα        |

### 4. Η κλίση των ιδιόκλιτων

| Καταλήξεις                                               | Παραδείγματα                             |                                                   | Παρόμοια                              |
|----------------------------------------------------------|------------------------------------------|---------------------------------------------------|---------------------------------------|
| Α. ΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ ΑΡΣΕΝΙΚΑ                                   |                                          |                                                   |                                       |
| -έας -είς                                                | δεκανέας                                 | δεκανείς                                          | γραμματέας<br>διανομέας<br>συγγραφέας |
| Β. ΑΝΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ ΟΥΔΕΤΕΡΑ                                 |                                          |                                                   |                                       |
| -ον -οντα<br>-αν -αντα<br>-εν -εντα<br>-ύ -έα<br>-υ -ατα | παρόν<br>σύμπαν<br>φωνήεν<br>οξύ<br>δόρυ | παρόντα<br>σύμπαντα<br>φωνήεντα<br>οξέα<br>δόρατα | παρελθόν<br>παν<br>μηδέν              |

#### 4. Η ΚΛΙΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΘΕΤΩΝ

| Κατηγορίες επιθέτων |                     | Παραδείγματα   |                     |
|---------------------|---------------------|----------------|---------------------|
| Ενικός αριθμός      | Πληθυντικός αριθμός | Ενικός αριθμός | Πληθυντικός αριθμός |

|                                                                |                                                                        |                                     |                                      |                                 |                                        |                                         |                                     |
|----------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------|--------------------------------------|---------------------------------|----------------------------------------|-----------------------------------------|-------------------------------------|
| -ός, -ή, -ό<br>-ος, -η, -ο<br>-ος, -α, -ο                      | -οί, -ές, -ά<br>-οι, -ες, -α<br>-οι, -ες, -α                           | καλός<br>όμορφος<br>ωραίος          | καλή<br>όμορφη<br>ωραία              | καλό<br>όμορφο<br>ωραίο         | καλοί<br>όμορφοι<br>ωραίοι             | καλές<br>όμορφες<br>ωραίες              | καλά<br>όμορφα<br>ωραία             |
| -ός, -ιά, -ιό<br>-ύς, -ιά, -ύ<br>-ύς, -εία, -ύ<br>-ής, -ιά, -ί | -οί, -ές, -ά<br>-ιοί, -ιές, -ιά<br>-είς, -είες, -έα<br>-ιοί, -ιές, -ιά | γλυκός<br>βαθύς<br>ταχύς<br>σταχτής | γλυκιά<br>βαθιά<br>ταχεία<br>σταχτιά | γλυκό<br>βαθύ<br>ταχύ<br>σταχτί | γλυκοί<br>βαθιοί<br>ταχείς<br>σταχτιοί | γλυκές<br>βαθιές<br>ταχείες<br>σταχτιές | γλυκά<br>βαθιά<br>ταχεία<br>σταχτιά |
| -ης, -α, -ικο                                                  | -ηδες, -ες, -ικα                                                       | ζηλιάρη                             | ζηλιάρα                              | ζηλιάρικο                       | ζηλιάρηδες                             | ζηλιάρες                                | ζηλιάρικα                           |

#### ΑΝΩΜΑΛΑ ΕΠΙΘΕΤΑ

1. πολύς, πολλή, πολύ / πολλοί, πολλές, πολλά

##### Παρατήρηση:

- α. Το επίθετο **πολύς** στον πληθυντικό αριθμό και στα τρία γένη γράφεται με **2ΛΛ**.
- β. Το επίθετο **πολλή** μπαίνει μόνο σε μια περίπτωση: **μπροστά από θηλυκό ουσιαστικό**.  
Αντίθετα, **μπροστά από θηλυκό επίθετο** μπαίνει το επίρρημα **πολύ**.
- γ. Το **επίρρημα πολύ** μπαίνει **πριν από επίθετο ή επίρρημα**, για να σχηματίσει τον υπερθετικό βαθμό, ή συνοδεύει **ρήμα**.

2. Επίθετα σε -ης, -ες, πχ. ο, η συνεχής, το συνεχές (επιεικής, ακριβής, διεθνής, ελώδης, ιδεώδης, στοιχειώδης κλπ.) - ο, η συνήθης, το σύνηθες.

## 5. ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΣΗ

- Η **παραγωγή** γίνεται με τα προσφύματα, δηλαδή με παραγωγικά στοιχεία που προστίθενται στο θέμα του ονόματος ή του ρήματος.
- Τα **προσφύματα** διακρίνονται σε δύο είδη:
  1. **επιθήματα** ή παραγωγικές καταλήξεις, που προστίθενται δεξιά από το θέμα, στο τέλος δηλαδή της αρχικής λέξης.  
πχ. Έλληνας → Ελλην-όπουλο  
θέμα : Έλλην-ας, παραγωγική κατάληξη: -όπουλο
  2. **προθήματα**, που προστίθενται αριστερά από το θέμα, στην αρχή δηλαδή μιας λέξης  
πχ. εργάζομαι → περι-εργάζομαι,  
πρόθημα: περί(πρόθεση), παράγωγη λέξη : περιεργάζομαι  
πχ. ορατός → αόρατος  
πρόθημα: α- (στερητικό), παράγωγη λέξη : αόρατος
- Η **σύνθεση**: Δύο απλές λέξεις, που ονομάζονται συνθετικά, μπορούν να ενωθούν και να δημιουργήσουν μια σύνθετη λέξη.  
πχ. ζάχαρη (α' συνθετικό) + πλάθω (β' συνθετικό) → ζαχαροπλαστείο  
καλός + τύχη → καλότυχος  
ανοίγω + κλείνω → ανοιγοκλείνω

